

Катерина Лобузінa,

зав. відділу НБУВ

Меморіальна електронна колекція «Т. Г. Шевченко» у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського

Розглянуто мету, ресурсне наповнення та технологію формування меморіальної електронної колекції «Т. Г. Шевченко», створену в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка. Особливу увагу приділено технології формування національного бібліографічного літопису шевченкових видань. Окреслено шляхи інтеграції шевченківських бібліотечних ресурсів НБУВ у національний інформаційний простір.

К л ю ч о в і с л о в а: Шевченко Тарас Григорович, електронна колекція, бібліотечні веб-технології.

До визначного ювілею Тараса Григоровича Шевченка, славетного поета, геніального культурного діяча України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського створила меморіальний електронний ресурс, який вводить у широкий культурний обіг значний обсяг джерел електронної шевченкіани. У контексті сучасного бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій особливого значення для бібліотек набувають електронні інтерактивні сервіси, які надають доступ до скарбниці бібліотечних фондів глобальній спільноті користувачів. Розвиток електронної презентації бібліотеки у сучасних соціальних комунікаціях забезпечує як стабільний інтерес користувачів до традиційних бібліотечних фондів, так і дає змогу долучитися до рідкісних інтелектуальних джерел користувачам, які не мають можливості відвідувати безпосередньо інституції національної пам'яті.

Слід зазначити, що до знаменної дати Т. Г. Шевченка започатковано та реалізовано різні інтернет-проекти, у т. ч. національний «Портал Шевченка» (<http://kobzar.ua/>), мета якого зібрати всі матеріали стосовно шевченківської тематики. Ресурс є універсальним зібранням і орієнтований на широку освітню аудиторію [5]. Водночас формування в НБУВ меморіальної електронної колекції «Т. Г. Шевченко» (www.nbuv.gov.ua/shevchenko/) [1] орієнтоване на спеціалістів, науковців, які професійно долучаються до теми шевченкознавства, і широке коло інтелігенції, небайдужої до історії та культури України. Створення колекції мало на меті:

- представити користувачам бібліографічний літопис шевченкових видань, який є частиною національної бібліографії України;
- повною мірою розкрити користувачам традиційну складову шевченківських видань із фондів НБУВ;

- надати доступ до цифрових ресурсів шевченківської тематики Національної бібліотеки, які найближчим часом стануть частиною універсального зібрання «Цифрова Україніка»;
- забезпечити інтеграцію бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ у сучасний електронний інформаційний простір.

Бібліотечно-інформаційні ресурси НБУВ представлені як бібліографічною інформацією, у т. ч. електронними та сканованими каталогами, так і електронними повнотекстовими документами. Завдяки електронному представленню інформаційних ресурсів НБУВ (бази даних, повнотекстові документи) та інструментарію гіпертекстових зв'язків вони, у свою чергу, можуть становити складову будь-якої іншої бази знань глобального веб-середовища. Так, електронна версія видання НБУВ «Тарас Григорович Шевченко : бібліографія видань творів, 1840–2014» [6] була передана для участі у загальнонаціональному проекті, водночас вона представляє бібліографічні ресурси «Порталу Шевченка» (Kobzar.ua) [5]. Отже, налагодження технології формування таких тематичних електронних колекцій дає змогу національній бібліотеці брати активну участь у формуванні національного інформаційного простору.

Електронна Шевченкіана НБУВ – результат спільних зусиль, співпраці багатьох спеціалістів: Інституту рукопису, відділу національної бібліографії, відділу стародруків та рідкісних видань, відділу зарубіжної україніки, відділу програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж тощо. Етапи опрацювання джерельної бази ювілейної персональної колекції Т. Г. Шевченка залежали від збирання та відбору матеріалів, оцифрування першоджерел, виготовлення електронних версій документів, опрацювання та складання опису матеріалів, упорядкування та систематизації матеріалів, розроблення програмної платформи про-

екту, створення засобів навігації та вироблення концептуальної схеми електронної колекції [2].

Меморіальна колекція «Т. Г. Шевченко» представляє користувачам бібліотечного порталу декілька інформаційних блоків: новини, електронні виставки, електронну колекцію, бібліографічну базу даних. Кожен із цих блоків має своє знаннєве навантаження.

Новини. Інформаційний блок новин меморіальної електронної колекції «Т. Г. Шевченко» містить актуальну інформацію щодо подій, які відбуваються у бібліотеці навколо постаті видатного поета: виставки, круглі столи, презентації, інформаційні повідомлення тощо. Матеріали порталу НБУВ, позначені тегом «Шевченко Т. Г.» автоматично з'являються у пошуковому інтерфейсі шевченківської електронної колекції для оперативного інформування зацікавленої аудиторії. Матеріали новин порталу НБУВ наділені спеціальним соціальним плагіном, який дає змогу користувачам швидко та зручно поділитись інформаційним повідомленням у соціальних мережах, а бібліотечним фахівцям – відслідковувати соціальну активність навколо повідомлення, виявляти коло інтересів користувацької аудиторії.

Електронні виставки. Електронна виставка не дає змоги користувачеві фізично використовувати книгу, тому обмежує його можливість в отриманні змістової інформації. Водночас вона допомагає бібліотекарю спрямувати читача до наявних у бібліотеці інформаційних джерел або запропонувати скористатися електронними сервісними послугами установи. Популярність електронних виставок зумовлене тим, що, як відомо, ілюстративний матеріал ефективніше впливає на почуття людини. Швидкість сприйняття ілюстративної інформації також у багато разів вища, ніж швидкість сприйняття тексту [3].

У НБУВ відпрацьовано весь технологічний цикл підготовки електронних виставок: від добору документів до представлення матеріалів на веб-порталі. Для виготовлення цифрових матеріалів залучаються фахівці з цифрової обробки зображень. Для швидкої та якісної інтернет-публікації електронних виставок на порталі НБУВ розроблено окремий вид матеріалів, забезпечений введенням текстового повідомлення, фото-галереї або інтерактивної флеш-презентації. Остаточне опрацювання та публікацію матеріалів електронної виставки здійснює професійний конвент-менеджер. Матеріали архіву електронних виставок автоматично розподіляються за підрозділами НБУВ та датою публікації матеріалів. З метою оперативного інформування користувачів нові електронні виставки

публікуються на першій сторінці порталу НБУВ у вигляді ілюстрованого ротатійного банера.

Така форма інтернет-презентації бібліотеки орієнтована на представлення усього багатства інформаційних джерел із фондів НБУВ, які стосуються життя та творчості Т. Г. Шевченка. Практично у кожному фонді Національної бібліотеки є змістовні та рідкісні документи шевченкознавчої тематики: рідкісні книги; прижиттєві видання; рукописні документи; довідково-бібліографічні, образотворчі та музичні джерела тощо.

Електронна колекція. Цей інформаційний блок представляють джерела, які у повному обсязі доступні в онлайн-овому середовищі віддаленим користувачам. Основними елементами блоку є електронні шевченкознавчі документи (електронні версії документів або оцифровані друковані документи) та інтернет-джерела. Переважну частину електронних документів становлять цифрові копії документів із фондів НБУВ: рідкісні джерела зарубіжної україніки, прижиттєві та унікальні видання фонду стародруків та рідкісних видань, оригінальні матеріали рукописного фонду НБУВ.

Інструментом перегляду матеріалів електронної колекції є іконографічний навігатор, який поділено на основні категорії: вивчення життя і творчості, біографічні матеріали, бібліографія, твори Т. Г. Шевченка (прижиттєві видання, кобзарі), пам'ятні місця, галерея (музеї, пам'ятники, меморіальні дошки), відеоматеріали, Інтернет (рис. 1).

Рис. 1. Пошуковий інтерфейс електронної колекції

Матеріали галереї супроводжують посилання до інтернет-джерел та кольорові електронні ілюстровані буклети із зображенням місць та об'єктів відзначення пам'яті Т. Г. Шевченка. Вони розподілені також за географічним принципом (країни світу, Україна, Київ). Меморіальні об'єкти народного поета

можна зустріти практично у всіх країнах світу (Азербайджан, Аргентина, Білорусь, Болгарія, Бразилія, Греція, Грузія, Данія, Італія, Казахстан, Канада, Македонія, Молдова, Парагвай, Польща, Росія, Румунія, США, Туркменистан, Угорщина, Франція, Чехія, Чорногорія), що свідчить про його надзвичайну популярність та дбайливе ставлення української світової діаспори до своєї національної пам'яті.

Оцифровані електронні документи Шевченкіани (книги та рукописні матеріали) є тематичною частиною цифрової бібліотеки НБУВ, яка формується як зібрання цифрових копій рідкісних, унікальних та особливо цінних документів історико-культурних фондів НБУВ. Розроблений та налагоджений технологічний цикл опрацювання матеріалів цифрової бібліотеки проходить ряд стадій: підбір документів бібліотекарями із фонду НБУВ, виготовлення цифрових зображень сторінок, створення метаданих та опис документа, виготовлення електронної версії документа, розміщення електронного документа у цифровій бібліотеці на порталі НБУВ. Надалі електронний документ може бути представлений за необхідністю у різних тематичних електронних колекціях, у т. ч. у меморіальній електронній колекції «Т. Г. Шевченко» (рис. 2).

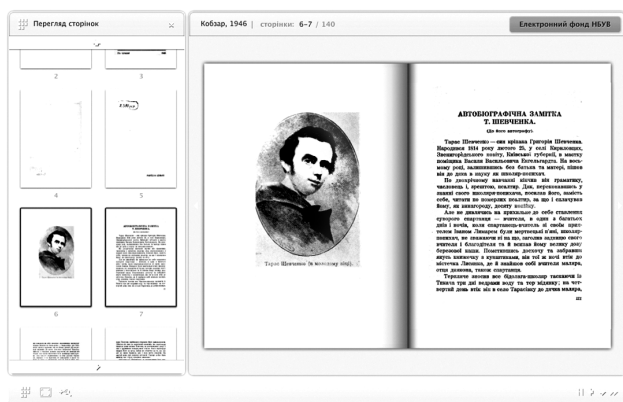

Рис. 2. Електронна книга із меморіальної колекції

Каталог інтернет-джерел представляє широкий спектр веб-ресурсів, присвячених особистості Тараса Шевченка: тематичні веб-сайти, меморіальні установи, товариства, суспільно-політичні, наукові та культурні організації, електронні бібліотеки, бібліографічні джерела і каталоги тощо. Створено масив бібліографічних інтернет-ресурсів, де за готовими гіперпосиланнями можна дібрати бібліографію із найбільших світових та національних електронних каталогів: WorldCat OCLC, Бібліотека Конгресу США, Shevchenko Scientific Society in the US (Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці),

Світова цифрова бібліотека (World Digital Library – WDL), Європейська електронна бібліотека (The European Library – TEL), електронна бібліотека «Культура України», електронна бібліотека «Diasporiana», Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна історична бібліотека тощо. Наведено також посилання до інформації Віртуального авторитетного файлу (Virtual International Authority File – VAF) та запису міжнародного стандартного ідентифікатора імені (International Standard Name Identifier – ISNI), де Шевченко Тарас Григорович має номер ISNI: 0000 0001 2281 6674. Ці персональні записи містять інформацію про варіанти написання імені Т. Г. Шевченка різними мовами світу і приводять понад 90 різних форм написання імені українського поета. Міжнародний Віртуальний авторитетний файл містить інформацію, надану багатьма національними бібліотеками світу, у т. ч. Чехії, Німеччини, США, Канади, Австралії, Ізраїлю, Японії. Така інформація може бути корисною для пошуку інформації у полілінгвістичному середовищі глобальної мережі. Слід також зауважити, що проект Європейської бібліотеки (TEL) реалізував програмні рішення для пошуку інформації за іменем особи через VAF. Результати пошуку за запитом «Т. Г. Шевченко» надають понад 45 тис. бібліографічних описів та електронних ресурсів різними мовами із фондів національних бібліотек Європи.

Програмний інструментарій електронної колекції також має засоби для розміщення аудіо та відеоматеріалів. Так, відеоряд електронної Шевченкіани представлено декількома національними кінопроєктами, у т. ч. проєктом «На вічну пам'ять великому Кобзарю», де Всесвітня капела бандуристів (близько 300 виконавців із 11 країн світу) виконує українську народну пісню на слова Тараса Григоровича Шевченка «Думи мої, думи мої» (рис. 3).

Рис. 3. Відеоматеріали електронної колекції

Бібліографічна база даних. Національним бібліографічним проектом «Т. Г. Шевченко (1814–1861)» передбачається створення та постійна підтримка комплексу бібліографічних баз даних:

- бібліографія творів Т. Г. Шевченка мовою оригіналу;
- бібліографія перекладів творів Т. Г. Шевченка різними мовами;
- вторинна бібліографія Т. Г. Шевченка;
- біографічні твори про життя та творчість Т. Г. Шевченка [4].

У НБУВ опрацювання бібліографічної інформації організоване на платформі автоматизованої бібліотечної інформаційної системи (АБІС). Сервісні можливості системи вирішують весь спектр питань, пов'язаних із підбором, введенням, редагуванням, упорядкуванням та публікацією бібліографічних матеріалів. Крім друкованого варіанта бібліографічного каталогу із багатоаспектним довідково-допоміжним апаратом, система також уможливує онлайн публікацію бібліографічних баз даних на бібліотечному сайті з можливостями пошуку інформації за авторами, назвами, роками видання, вихідними відомостями, мовою, країною, предметним показником.

Кожна із бібліографічних баз даних потребує особливого підходу до розроблення її архітектури, пошукових інструментів та вихідних форматів для користувачів. Для організації роботи з інтегрованим бібліографічним ресурсом, створення якого передбачає участь багатьох різнопрофільних спеціалістів-бібліографів та науковців, проведено комплекс науково-організаційних та науково-методичних заходів, що дали змогу організувати формування за єдиними стандартами у багатокористувацькому мережевому режимі бібліографічних баз даних. Проведена робота забезпечила ефективний розподіл технологічних операцій із введення бібліографічних записів між відповідними фахівцями, створила передумови для швидкого редагування інформації та кумуляції експертних знань кожного із спеціалістів у бібліографічному ресурсі. Всі ці заходи значно підносять якість бібліографічної інформації, надають можливість забезпечити користувачів інтелектуальним пошуковим апаратом.

Для отримання різнопланових вихідних форматів друкованих бібліографічних видань розроблено програмні рішення, що забезпечують виведення сортованих бібліографічних описів відповідно до заданих параметрів (за хронологією, алфавітом, мовами видання, за схемою каталогу) та цілого спектру спеціалізо-

ваних показників: іменного, назв, місць видання, видавництва, хронологічного, предметного тощо.

Особливої уваги під час введення інформації потребувала уніфікація точок доступу до бібліографічної інформації: назв місць видання та видавництва, імен перекладачів творів Т. Г. Шевченка (нормалізація їх українською мовою з відповідними посиланнями до оригінальної форми). Для проведення роботи з уніфікації відповідних показників розроблено та впроваджено додаткові програмні засоби: поля, пошукові словники, вихідні формати, що дають змогу оптимізувати роботу бібліографа, скорочують час опрацювання бібліографічних описів та забезпечують базу даних ефективними пошуковими інструментами державною мовою.

Розпочато роботи з формування бібліографічних баз даних творів Т. Г. Шевченка:

- Бібліографія творів Т. Г. Шевченка мовою оригіналу

Архітектура бази даних передбачає побудову хронологічного зрізу поданої інформації за роком видання творів Т. Г. Шевченка.

- Бібліографія перекладів творів Т. Г. Шевченка різними мовами

Архітектура бази даних передбачає побудову мовного зрізу поданої інформації. Для забезпечення формування бібліографічного показника за мовами видання розроблено відповідні програмні рішення, побудовані на введенні кодової інформації про мови у стандарті ISO 639. Для уніфікації введення кодів мов прийнято відповідні методичні рішення та створено кодовий довідник українською мовою для понад 500 мов світу.

Вихідний формат для підготовки друкованого варіанта бібліографічної бази даних передбачає автоматичне формування різноманітних допоміжних показників: іменного, редакторів та укладачів, оформлювачів та ілюстраторів, перекладачів, назв творів, хронологічного, місць видання, видавців, видавництва тощо. Система показників передбачає уніфікацію рубрик алфавітних показників та відповідні посилення від ненормованих форм до стандартних.

На основі створеної бази даних підготовлено видання «Тарас Григорович Шевченко: бібліографія видань творів, 1840 – 2014. – К., 2014. – 546 с.» [6]. Електронна версія видання розміщена у категорії «Бібліографія» меморіальної електронної колекції, вона є повним аналогом друкованого видання, має механізм гортання сторінок та можливості пошуку у тексті книги за ключовими словами.

Формування бібліографічних баз даних, додатково до отримання друкованого варіанта бібліо-

графічних покажчиків, також створило передумови для постійного поповнення бібліографічної інформації, швидкого введення у науковий, освітній та культурний обіг через публікацію у мережі Інтернет документної інформації про видатного митця України. Бібліографічний ресурс було також використано у процесі побудови метаданих персональної цифрової колекції «Т. Г. Шевченко» на основі оцифрування документів історико-культурних фондів НБУВ. Частиною цієї цифрової колекції вже стали унікальні книги та журнали української діаспори різних куточків світу з фондів відділу зарубіжної україніки, унікальні та прижиттєві видання з фонду стародруків та рідкісних видань НБУВ.

Матеріали бібліографічної бази даних також доступні в інтерфейсі персональної електронної колекції. Користувачі можуть здійснювати пошук бібліографічної інформації за ключовими словами, назвою творів, роком видання. Для більш детального пошуку є можливість перегляду бази даних у режимі покажчиків: ключові слова, назви творів, імена, роки видання. У результатах пошуку також доступна інформація про цифрові ресурси електронної колекції, які відповідають пошуковому запиту. Як додатковий навігаційний засіб користувачам подається покажчик мов видання для перегляду бібліографії перекладів творів Т. Г. Шевченка.

Перевагою динамічного електронного середовища перед статичним друкованим є можливість інтерактивно поповнювати джерельну базу створеної колекції. Бібліографічна база даних вже має доповнення, які не увійшли до друкованого бібліографічного покажчика. Вони становитимуть основу для наступних видань бібліографії Т. Г. Шевченка.

Згодом ресурс може бути доповнений також су-

часними інтерактивними веб-сервісами: меморіальна географічна карта, залучення віддалених користувачів до поповнення матеріалів колекції, суспільне обговорення представлених матеріалів. Постійне поповнення ресурсу новими матеріалами, їх професійний опис та упорядкування, інтеграція їх у середовище сучасних інформаційних комунікацій забезпечать поступове формування електронної бази знань про творчий здобуток Т. Г. Шевченко, його життя і творчість.

Список використаних джерел

1. Електронна колекція «Т. Г. Шевченко» [Електронний ресурс] // Портал Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/shevchenko/
2. Лобузїна К. В. Інтегрований меморіальний ресурс «Електронна бібліотека та архів В. І. Вернадського» // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика : збірник статей. Випуск спеціальний. – К., 2013. – Вип. 18. – С. 25–30.
3. Лобузїна К. В. Шляхи інтеграції бібліотечної діяльності до онлайн-середовища / К. Лобузїна // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 7. – С. 30–34.
4. Омельчук В. Бібліографічний літопис шевченкових видань / В. Омельчук, Л. Беляєва, І. Войченко, Л. Новосьолова // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 2. – С. 45–52.
5. Портал Шевченка – Kobzar.ua [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : офіційний веб-сайт / Прес-служба МАН. – 2014. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/news/32289-portal-shevchenka-kobzar.ua>
6. Тарас Григорович Шевченко: бібліографія видань творів, 1840–2014 / НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського ; редкол. : О. С. Онищенко (голова), В. І. Попик (заст. голови) [та ін.] ; авт. кол. : В. Ю. Омельчук, Л. В. Беляєва, І. Д. Войченко, Т. Б. Корольова, Л. С. Новосьолова, О. О. Фіклістова. – К., 2014. – 546 с.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2014 р.

UDC 090.1-028.27:929(092) Шевченко

Catherine Lobuzina,
Head of Department, VNLU

MEMORIAL ELECTRONIC COLLECTION «T. H. SHEVCHENKO» AT VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

Objective, resource content and technology of electronic memorial collection «T. H. Shevchenko», created by the Vernadskyi National Library of Ukraine (VNLU) to the 200th anniversary of the birth of Taras Shevchenko, are considered. Particular attention to technologies of national bibliographic Chronicle Shevchenko editions is paid. The integration of VNLU library resources in information is indicated.

К е у в о р д с: Taras Shevchenko, electronic collection, library web technology.

УДК 090.1-028.27:929(092) Шевченко

Екатерина Лобузина,
зав. отделом НБУВ

МЕМОРИАЛЬНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ КОЛЛЕКЦИЯ «Т. Г. ШЕВЧЕНКО» В НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ УКРАИНЫ ИМЕНИ В. И. ВЕРНАДСКОГО

Рассмотрены цели, ресурсное наполнение и технология формирования мемориальной электронной коллекции «Т. Г. Шевченко», созданной в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского к 200-летию со дня рождения поэта. Особое внимание уделено технологии формирования национальной библиографической летописи шевченковских изданий. Указано пути интеграции шевченковских библиотечных ресурсов НБУВ в национальное информационное пространство.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Шевченко Тарас Григорьевич, электронная коллекция, библиотечные веб-технологии.